

Nemes Gábor

ADALÉKOK A KÖZÉPKORI GYŐRI SZÉKESEGYHÁZ PUSZTULÁSÁHOZ

A középkori győri székesegyház a XVI. század megpróbáltatásait kiállva, igen romosan bár, de túlélte a török idők viharait. A Győrben állomásozó zsoldosok viszszaéléseit és a török ostrom okozta sebeket azonban gondosan elfedték a barokk kor felújítási munkálatai. A negyven évvel ezelőtti régészeti feltárás (Kozák–Uzsoki 1970) több középkori részletet hozott felszínre, azonban — mivel teljes körű kutatásra nem nyílt lehetőség — több részlet ismeretlen maradt, így csak újabb források bevonásával gyarapíthatjuk a középkori székesegyházról szóló ismereteinket.

A Vatikáni Levéltár konzisztoriális levéltára (*Archivio Segreto Vaticano, Archivio Concistoriale*)¹ olyan forrásokat rejt, melyek újabb adalékokkal szolgálnak a győri székesegyház XVI. századi történetéhez. Ezeket a forrásokat *propositio consistorialis*oknak nevezzük, melyek tulajdonképpen a püspökkinevezési eljárás egyik állomásának iratai. Hogy pontos képet alkothassunk a források értékéről, röviden ismertetem a püspöki székek betöltésének ügymenetét, és az ezek folyamán keletkezett iratokat.²

Magyarország esetében a főkegyúri jog miatt az uralkodót megillette a *ius praesentandi*, azaz a bemutatás joga, melynek értelmében a király a pápának megnevezhette jelöltjét.³ Ezt követte a *processus informativus*, a megnevezett személy és a betöltendő egyházmegye állapotának vizsgálata, melyet a nunciatúrán maga a nuncius folytatott le. Ekkor olyan személyeket kérdeztek ki, akik a jelöltet vagy az adott egyházmegye — és ami jelen írásunk szempontjából fontos, a székesegyház — állapotát ismerhették. Az elkészült jegyzőkönyvet Rómába küldték, ahol az illetékes bíborosprotektor⁴ titkárságán a jegyzőkönyvből kivonatot készítettek, amit a három bíborosi rend (püspök-, presbiter- és diakónus) rangidős bíborosai ellenőriztek és szignáltak. Az így keletkezett iratnak a konzisztóriumon történő felolvasásával — mely a *propositio consistorialis* — a bíborosprotektor a jelöltet előterjesztette, és a pápa ez alapján döntött a jelölt kinevezéséről.⁵

Ha az eddig felsorolt két forrást, tehát a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvet és a *propositio*t összevetjük, akkor a jegyzőkönyvet több szempont alapján is értékebbnek tarthatjuk. Egyrészt azért, mert a jegyzőkönyvben feltüntetésre kerülnek a megkérdezett személyek, így jobban ellenőrizhetők az általuk elmondott információk. Másrészt az egy kérdésre adott esetleges eltérő válaszok esetenként a kivonatból kimaradhattak. Harmadrészt a summázatból óhatatlanul is elveszhettek érdekes, ám a kivonatóló számára nem jelentős információk. Ezzel szemben a *propositio* egyik sajátossága, hogy datálatlan. Keletkezési ideje a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyv születése, illetve Rómába küldése, valamint a konzisztóriumon való felolvasása közé tehető. A *terminus ante quem*-ről a konzisztoriális jegyzőkönyvek minden esetben beszámolnak, viszont a *terminus post quem*-ről sajnos csak elvétve vannak információink a nunciusi jelentésekben.

A magyar történettudomány eddig elsősorban a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveket vizsgálta,⁶ bár Vanyó Tihamér felhívta a figyelmet a XVI. századi relációkra és *propositio*ókra, de azok forrásértékét nem tartotta sokra. (Vanyó 1936, 449.) Abban az esetben azonban, ha a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek nem maradtak

fenn, a *propositiok* elsődleges forrássá lépnek elő. A proposíciók példaértékű fel dolgozása Hieronim Fokciński lengyel jezsuita nevéhez fűződik (Fokciński 1994), melyhez hasonló magyar feldolgozás is hamarosan napvilágot lát.⁷

A Vatikáni Levéltárban a XVI. század második feléből öt győri püspökkinevezést taglaló proposíció található. Az első kettő Liszthy Jánosé⁸ és Draskovich Györgyé.⁹ Ezek elég szűkszavúan nyilatkoznak a székesegyházról, mindössze azt szögezik le, hogy istentiszteletek tartására alkalmas kellékekkel jól ellátott.¹⁰ Herresinczy Péter — akit 1587. október 26-án ültetett V. Sixtus pápa a győri egyházmegye élére — proposíciója azonban ennél jóval többet árul el.¹¹ Eszerint a győri székesegyház két évvel Herresinczy püspökké választása előtt, tehát 1585-ben leégett, csak a falai és fedett kórusa maradt meg, ahol miséket celebráltak. Az istentiszteletekhez szükséges liturgikus kellékeket és ereklyéket egy bizonyos kápolnában őrizték, így azok épségben átvészelték a már említett tüzet. A székesegyháznak ezenkívül volt harangtornya is harangokkal.¹²

A következő proposíció Kutasy János győri püspökké való kinevezését is eldöntő konzisztóriumon hangzott el 1592. szeptember 23-án.¹³ Ez a forrás részben megerősíti, részben kiegészíti az előbb taglaltakat, bár megfogalmazása kissé felületesebbnek tűnik. Előadja, hogy a székesegyház évekkel ezelőtt leégett, de azért misék celebrálására alkalmas, mert rendelkezik egy elégségesen felszerelt sekrestyével, kórossal, orgonával és harangokkal. Leírja, hogy a városban minden templom leégett, csak a Szent Istvánnak szentelt maradt meg, amit az eretnekek tartanak megszállva.¹⁴

Az utolsó forrásunk a Győr török megszállása után néhány évvel, 1600. december 15-én tartott konzisztóriumon hangzott el, mikor Hetesi Pethe Márton váradi püspököt a kalocsai érseki székre és a győri püspökség adminisztrátorságába helyezték.¹⁵ Ez a forrás újfent értékes információkat árul el. Eszerint a székesegyház felújításra szorul, mert a szentélyt és a harangtoronyt ágyúk döntötték le, valamint kórossal és orgonával sem rendelkezik. Viszont áll a sekrestye, mely közepes felszereltségű.¹⁶

A proposíciókból tehát a székesegyházra vonatkozóan a következők állapíthatók meg: a székesegyház 1585-ben leégett, így a szentmiséket a kórusban celebrálták; az ereklyéket és a liturgikus kincseket a Szentháromság-, más néven a Héderváry-kápolnában őrizték, melyet a tűz a sekrestyéhez hasonlóan megkímélt; a székesegyház rendelkezett egy harangtoronnyal, amely túlélte ugyan az 1585-ös tűzvészt, de Győr török ostroma során — az addig elég magasan álló falakkal rendelkező szentéllyel és a kórossal együtt — ágyútalálat érte és elpusztult.

A tűzvész tényét, és annak időpontját alátámasztja a győri káptalannak egy 1624-ben írt, az országos rendekhez intézett kérvénye is. Ebben arról számolnak be, hogy Draskovich György püspök idején villámcsapás következtében az élelmszer- és lőszerraktárnak használt székesegyház leégett.¹⁷ Ezenkívül erre engednek következtetni az ezt követő években a templom felújítására tett adományok is.¹⁸

A szentmisék celebrálásának helyszínével kapcsolatban csak a tűzvész előtti időszakból maradtak fenn források, melyekből a következőket tudjuk meg. 1569 júliusában Miksa császár levelében felszólította a káptalant, hogy hagyja el a székesegyházat, és az oltárokkal együtt költözzön a Szent István templomba.¹⁹ Ezt követően a káptalan Miksától azt kérte, hogy továbbra is használhassák a székes-

egyháznak azt a részét, ahol a szentmiséket tartják.²⁰ Miksa császár még ez év októberében a káptalan kérésének engedve elrendelte, hogy a katonaság és a káptalan által használt templomrészt eddig elválasztó fából készült fal helyett kőből rakjanak egy újat.²¹ A káptalan ez időben — amint erről Bononi nuncius jelentéséből is következtethetünk — a székesegyház keleti felét, a szentély környékét használta. (Fraknoi 1903, 201–202.) A székesegyház leégése után viszont joggal feltételezhetjük, hogy a katonaság által kiürített templomban a szentmisék celebrálására egyetlen fedett helyként csak a kórus felelhetett meg. A Héderváry-kápolna használatára vonatkozó fenti információt is nagy biztonsággal elfogadhatjuk, hiszen ezt csak rövid ideig használta az élelmezési főtsízt kenyérraktárnak, utána egyházi használatba került vissza. (Bedy 1936, 8., 79.)

A proposíciókból nyert adatok közül a legtöbb kérdést a harangtoronyra vonatkozó értesülések vetik fel. Bedy Vince szerint a székesegyház két tornya közül az egyik 1529-ben, a város Lamberg általi felgyújtása során dőlhetett le,²² a másik pedig a már említett villámcsapás következtében kitört tűztől pusztulhatott el. (Bedy 1936, 10.) Ennek Győr XVI. századi képi ábrázolásai részben ellentmondanak.

Pietro Ferabosco 1564-ben készült tervrajzán a székesegyház nyugati oldalán két támpillér látható, melyek minden bizonnyal a toronypár megnövekedett terhelése miatt épülhettek, és létük nem jelenti feltétlenül a tornyok pusztulását. (Székely 2006, 136.) Nicolo Angielini 1566-ban alkotott látképén a székesegyház délnyugati oldalánál egy tornyot figyelhetünk meg, mely Székely Zoltán szerint a várostorony lehet, mely a veduta nézőpontja miatt tapadhatott a szentélyhez. Ezenkívül megfigyelhetünk a déli oldalon egy nagyméretű, majdnem a tetőzetig felnyúló támpillért,²³ melyet akár a leomlott torony falcsontjaként is értelmezhetünk. (Székely 2004, 170. és 2006, 144.) Paolo Veronese Forlaninak Angielini látképére viszszaemelt metszetén (1567) már csak egy nagy méretű házként ábrázolta a székesegyházat. (Székely 2006, 149.) A torony csupán Balthasar Caimax és a frankfurti vásári tudósítások metszetein látható, ezek forrásértékét azonban Székely a teljesen hibás városábrázolás miatt megkérdőjelezi. (Székely 2006, 155.)

A képet tovább bonyolítja, hogy az 1567-ben készített telek- és házösszeírás a várostoronyt harangtoronynak nevezi.²⁴ Ez ugyanis megoldaná a forrásokból származó információk és a képi ábrázolások közötti ellentmondást, azonban a proposíciók ezt az elgondolást nem támasztják alá. Herresinczy Péter és Hetesi Pethe Márton proposícióiból kitűnik, hogy a kivizsgáláson résztvevő tanúk elég pontos — részben más forrásokkal is alátámasztott — ismeretekkel rendelkeztek, így a harangtorony említésénél minden bizonnyal szóba került volna, hogy az nem a székesegyházhoz tartozó, hanem egy máshol álló épület.

Ahhoz, hogy pontos képet kapjunk a középkori székesegyházról, további levéltári kutatásokra és egy átfogó régészeti vizsgálatra lenne szükség. A proposíciók — melyek eddig ismeretlen adatokkal gazdagítottak minket — értékes információkat őriznek az esztergomi, az egri, a zágrábi, a váradi és nyitrai székesegyházakról is (CVH I/6, n. 117., 166., 210., 211., 218., 235., 248.); ezen források segítségével tehát tovább árnyalható e templomok XVI. századi története.

FÜGGELÉK

1.

Bécs, 1569. július 26.

I. Miksa császár és magyar király parancslevele a győri káptalannak

Orig.: Eredeti, papír bifolium, a hátulján eredeti, részben sérült felzetes pecséttel. A külzetén: *‘Honorabilibus fidelibus nobis dilectis capitulo ecclesie Jauriensis’*. — GyEL, GyKML, Cth II./76.

Maximilianus secundus Dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus etc.

Honorabiles fideles nobis dilecti. Quoniam in templo capituli istius Jaureinsis, veluti in arce hostibus finitima sito, in quo non tantum comeatum, sed et pulveres tormentarios materiemque ignitam asservari nunc oportet, ad sacrum celebrandum et audiendum populi multitudinem subinde admittere, vehementer periculosum esse ipsimet aestimare potestis. Nos periculum hoc avertere et arcis huius Jauriensis, ex cuius permansione vestra contigueque ditionis conservatio dependet, securitati consulere cupientes iussimus ruinosum templum Divo Stephano dicatum in oppido isto Jauriense ad rem divinam peragendam et verbum divinum populo predicandum restaurari, quod etiam usque ad erectionem altarium iam absolutum esse audimus, et in supradicto templo capitulari aliquot altaria comeatu obruta esse intelligimus. Requirimus itaque vos clementer, ut habita ratione ingentium sumptum, quas alioquin ad arcis et oppidi istius Jauriensis aedificia immensas hactenus fecimus, et adhuc facere non desinimus [*verso*] tum quos altaria iam dicta absque omni usu, ut premissum in superiori templo delitescunt, lapides eorum in templum praefatum Sancti Stephani transferri ibique erigi non gravatim permittatis. Rem uti piam ita nobis vehementer gratam facturi. Datum Vienna die vigesimasexta mensis Iulii anno Domini millesimo quingentesimo sexagesimo nono, regnorum nostrorum Romani septimo, Hungarie sexto, Bohemie XXI.

Maximilianus m. p.

Ad mandatum domini electi imperatoris

2.

Győr, sine dato (1569 ősze)

A győri káptalan kérvénye I. Miksa császárnak és magyar királynak

Orig.: Eredeti tisztázott fogalmazvány, papír, mely a hajtásoknál szakadozott. A verso oldal alján: *‘Humilis supplicatio capituli ecclesiae Jauriensis. Pro templi liberatione et scholae ab usibus annonariis.’* GyEL, GyKML, Th VIII./1734. Cop.: Az eredeti fogalmazvány másolata, bifolium, a szöveg végén Zalka János győri püspök saját kezű írásával: *‘Az eredeti igen el van kopva, ezért 1874. mart. 23-dikán átiratott. Győr, Mart. 23. 1874. Zalka János püspök’* A hátulján ugyanezen kéz írásával: *‘Jelen folyamodványnak nem lett sikere, mert Miksa nem csak be nem váltotta atyja ígéretét,*

hanem 1569-ben megparancsolta, hogy menjenek ki a Szt. István vértanúról nevezett ó templomba. (Ott volt, hol most a vármegye háza van.) Tehát a főegyházat nem a török kezdé profanálni, hanem I. Ferdinánd katonái, azután Miksa, azután a török.
— GyEL, GyKML, Th VIII./1735. Ed.: Levárdy 1970, 89–90, 26 .j.

Sacratissima Caesarea [re]giaque maiestas domine domine clementissime

Adhuc vivente et superstite pie[tiss]imo imperatore Ferdinando genitore maiestatis vestrae sacratissimae cum postremo sua maiestas huc Jaurinum descenderat, ad humilem petitionem nostram [spem]²⁵ nobis benigne fecerat, ut brevi, novo extructo poenario templum [cat]hedrale, a farinae et aliarum rerum conservatione liberari, et totum divino cultui relinqui iuberet. Nunc autem ex contrario superintendens huius fabricae dicit se habere in mandatis, ut etiam particulam illam dicti templi in qua hactenus rem divinam peregrimus et concionati sumus, nobis adimat et eius loco quandam ruinosam ecclesiam parochialem nobis utrumque restaurandam assignet. Cumque, clementissime imperator, certo intelligamus ista victualia, quae in templo hactenus tenta sunt ad tutiora loca ac violentiae hostili minus exposita, utpote sub testudinibus esse brevi transferenda et redigenda, ideoque templum ipsum minus fore in posterum usui pro poenario eapropter pro Deo, cui inservimus maiestati vestrae sacratissimae supplicamus, ut pro sua innata pietate dignetur nobis intactam reliqui iubere dictam particulam templi ad cultum divinum, neque patiatur nos illinc excludi, nisi tempore maximae necessitatis, quam Deus avertat, iuxta piam et sanctam intentionem genitoris sui piaie memoriae. Si vero victualia etiam diutius in eodem templo conservari deberent, nos quoque contenti sumus potius in illa particula, uti hactenus patienter permanere, quam ex antiqua cathedrali ecclesia (in qua sunt ad quaedam altaria illa piorum vota et legata constituta, quibus in parte sustentamur, et quotidianas pro eisdem nostris benefactoribus preces ad Deum fundere tenemur) [al]io transferri. Quam quidem gratiam maiestatis vestrae sacratissimae ad laudem D[ei ...]²⁶ optatam non dubitamus, nos fore impetraturos, vel saltem p[ro i]mitatione et exemplo Divi Ferdinandi gloriosae recordationis qu[i ...]²⁷ dum vixit, non modo in praetacta particula eccles[iae ...]²⁸ iussit, sed etiam residuam eius partem [verso] reddi facere gratiose (ut dictum est) annuerat. Supplicamus etiam pro restitutione sacelli Sanctae Trinitatis, quam tempore postremae expeditionis bel[licae] dominus Christophorus Taifel occuparat pro repositione panis, quem in magna copia pro exercitu tunc pinsari et distribui faciebat, sed iamdiu desiit illa urgens necessitas, et tamen nondum est restitutum ipsum sacellum. Schola quoque in pistrinum et furnos tunc conversa in hunc diem caremus, cuius loco et vice oramus nobis concedi, cum aliquo restaurationis subsidio, domum praepositurae cathedralis in civitate sitam, quae nobis saepius petentibus hactenus extitit denegata, licet per maiestatem vestram sacratissimam domino comiti Ecchio fuerit aliquoties commissum, ut de schola nobis pro publica utilitate et cultu divino providere deberet. Id quod tamen hactenus executioni minime est demandatum. Ad quae omnia²⁹ gratiosum responsum et provisionem expectamus a vestra sacratissima Caesarea maiestate. Ut Deus etc.

3.

Pozsony, 1569. október 15.

I. Miksa császár és magyar király parancslevele a győri káptalannak

Orig.: Eredeti, papír bifolium, a hátulján gyűrűspecstét nyomával. A külzetén: *'Honorabilibus praeposito et canonicis capituli Jauriensis assignantibus'*. GyEL, GyKML, Th XVI./2604. Ed.: Levárdy 1970, 90., 27. j.

Sacrae Romanorum Caesareae maiestatis etc. domini nostri clementissimi nomine. Honorabilibus praeposito et capitulo Jauriensi ad ipsorum supplicationem respondendum. Primo sua Caesarea maiestas clementer annuit, ut ea parte templi cathedralis Jauriensis, quae ultra conservatorium frumenti reliqua est, et in qua hactenus rem divinam peregerunt adhuc utantur, ibique officium divinum, secundum ritum ecclesiae consuetum exercean, ut autem periculo ignis propter ligneam parietis obstructionem salam provideatur, sua Caesarea maiestas murum interstitialem inter eam et reliquam templi partem construi faciet, eumque suo aedificationum Jauriensium superintendenti Urbano Suessio erigendum demandabit. Deinde mandavit etiam Caesarea maiestas suo consiliario et supremo Jauriensi capitaneo Ecckio comitia Salmis, ut domos canonicorum³⁰ liberas permittat, quibus ipsos pro hoc tempore et pro³¹ numero facile contentas esse posse Caesarea maiestas censet, ceteras vero in usum et hospitationem militum convertat. Ordinem etiam constituit Caesarea maiestas, quo mechanici et mercatores alienigenae in tantum onera civilia aequaliter cum ceteris civibus perferant, in quantum et ad utilitatem Caesareae maiestatis et praesidii istius Caesarai conducunt, usuique esse dignoscentur.

Ex decreto Cesaree maiestatis, Posonii die 15 Octobris anno 69.

JEGYZETEK

- ¹ A levéltárra lásd: Pásztor 1942, 15.; Fink 1951, 59–64.; Pásztor 1970, 127–144.; Boyle 1972, 80–83.
- ² Az ügymenet rövid áttekintése bőséges szakirodalommal: Tusor 2004, 222–227. A trienti zsinat előtti viszonyokat és a zsinat változtatásait lásd: Friedensburg 1898; Jedin 1936; Fokciński 1980.
- ³ A magyar királyokat megillető főkegyúri jogról: Mályusz 1958; Tusor 2006.
- ⁴ A bíborosprotektorokról: Wodka 1938. A magyar ügyekben illetékes protektorok és viceprotektorok névsorát lásd: 62–69.
- ⁵ Amennyiben a pápa kinevezte a püspökjelöltet, megkezdődhetett a kinevezési bullák expedálásának hosszadalmas procedurája, erről: Pásztor 1973.
- ⁶ A kivizsgálási jegyzőkönyvek jelentőségére először Galla Ferenc hívta fel a figyelmet. (Galla 1942) E források kiaknázása azonban csak az 1990-es években indulhatott meg. Jelenleg két kutató foglalkozik behatóan a jegyzőkönyvekkel: Molnár Antal és Tusor Péter. Erre lásd: Molnár 2001a, 2001b, 2001c, 2002a, 2002b; Tusor 1999, 2003. Tusor Péter vezetése alatt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán hallgatók bevonásával folyik a jegyzőkönyvek szisztematikus feldolgozása, ennek eddigi eredményei: Antal 2005; Nyikus 2006.
- ⁷ CVH I/6. — Itt köszönném meg Tusor Péternek a témában folytatott kutatásaim során nyújtott sok segítségét.
- ⁸ Liszthy Jánost 1573. május 15-én nevezték ki a győri püspöki székbe. A proposíció: ASV Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95, fol. 718rv, kiadva: CVH I/6, n. 167. A hozzá kapcsolódó konzisztórium bejegyzés: V₁: ASV Acta Camerarii, vol. 11, fol. 155rv, V₂: ASV Acta Vicecanc., vol. 11, fol. 21r. Lásd még erre: HC III, 215.
- ⁹ Draskovich Györgyöt 1578. október 29-én nevezték ki. A proposíció: V₁: ASV Arch. Consist., Acta Misc., vol. 95, fol. 737rv, V₂: ASV Arch. Concist., Acta Misc., vol. 46, fol. 250rv, kiadva: CVH I/6, n. 183. A hozzá kapcsolódó konzisztórium bejegyzés: V₁: ASV Acta Camerarii, vol. 11, fol. 296v, V₂: ASV Acta Vicecanc., vol. 11, fol. 111v. Lásd még erre: HC III, 216.
- ¹⁰ „Ecclesia est sufficienter instructa omnibus requisitis pro cultu divino.”
- ¹¹ A kivizsgálást Antonio Puteo apostoli nuncius folytatta le Prágában. NbD 1585(1584)–1590, II/2, 88–89, n. 42, 88. A proposíció: ASV Arch. Concist., Acta Misc., vol. 49, fol. 397rv, kiadva: CVH I/6, n. 207. A kapcsolódó konzisztórium bejegyzés: ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 12, fol. 74r. — A kinevezés körülményeihez lásd: Fraknoi 1895, 275–280.; Fraknoi 1903, 221–227. Megjegyzendő még, hogy Alfonso Gesualdo bíboros viceprotektor 1589 januárjában arról panaszkodik Rudolf császárnak, hogy a győri püspök, akit személyesen proponált a konzisztóriumon, azóta sem tett lépéseket a kinevezési bulláinak expedálására. (Fraknoi 1899, 132.)
- ¹² CVH I/6, n. 207.: „... habet cathedralem ecclesiam Beatae Mariae Virginis assumptae dicatam et archiepiscopo Strigoniensi suffraganeam, quae a duobus iam annis ita combusta fuit, ut solum eius parietes chorusque coopertus extent, in quo missae aliaque divina officia celebrantur, ... sunt in ea sanctorum reliquiae vasaque et ornamenta ad divinum cultum necessaria, quae cum in separata quadam capella asservarentur, ab igne intacta remanserunt, adest quoque campanile cum campanis ...”
- ¹³ A proposíció: V₁: ASV Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95, fol. 721rv, V₂: ASV Arch. Concist., Acta Misc., vol. 51, fol. 108rv, 109v, kiadva: CVH I/6, n. 221. A kapcsolódó konzisztórium bejegyzés: V₁: ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 13, fol. 15v, V₂: ASV Arch. Concist., Acta Vicecanc., vol. 13, fol. 38v.
- ¹⁴ CVH I/6, n. 221.: „Est in ea ecclesia cathedralis sub invocatione assumptionis Beatae Ma-

rae Virginis, quae annis praeteritis fuit combusta, et tamen divinus cultus in ea quotidie exercetur. ... Adest sacramentarium rebus ad divinum cultum necessariis sufficienter refertum, chorus, organum, campanae, domusque episcopalis satis commoda et ecclesiae ipsi proxima, ... praeter cathedralem unica tantum ecclesia in illa civitate extat sub invocatione Sancti Stephani, quam haeretici occupant, caetera, quae olim aderant, modo dirutae reperiuntur.”

¹⁵ ASV Misc., Arm. XII, busta. 216, fasc. 3, n. 387rv, kiadva: HC IV, 156 (*partim*), CVH I/6, n. 240. A kapcsolódó konzisztórium bejegyzés: V₁: ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 13, fol. 148rv, V₂: ASV Arch. Concist., Acta Vicecanc., vol. 14, fol. 58v. Hetesi Pethe Márton kinevezéséről lásd még: Fraknoi 1895, 288–289.

¹⁶ „... eius ecclesia cathedralis est sub invocatione gloriosissime Virginis, maxima indiget reparatione, cum sanctuarium totum una cum campanili sit penitus deiectum ictibus tormentorum bellicorum. ... adest sacristia cum mediocri suppellectili pro usu ecclesiae et episcopi, caret choro, organo, campanili et campanis, quia omnia sunt devastata.”

¹⁷ GyEL, GyKML, Th 16./2691. Az irat jelenleg lappang. Idézi: Bedy 1936, 9., kiadja: Levárdy 1970, 91–92., 31. j.

¹⁸ 1586-ban Zlatáry Péter hagyatékának eladásából származó 600 forintot a káptalan a templom javítására ajánlotta fel (GyEL, GyKHL, Felvállási jegyzőkönyvek, vol. 4, pag. 633–634., idézi: Bedy 1936, 12.), 1587-ben Terepusich László győri kanonok hagyott erre a célra 107 forintot (GyEL, GyKHL, Felvállási jegyzőkönyvek, vol. 4, pag. 774., idézi: Bedy 1936, 12.).

¹⁹ GyEL, GyKML, Cth III./76. Függelék 1. Idézi: Bedy 1936, 8.

²⁰ GyEL, GyKML, Th 8./1734. Függelék 2. Idézi: Bedy 1936, 8., kiadja: Levárdy 1970, 89–90., 26. j.

²¹ GyEL, GyKML, Th 16./2604. Függelék 3. Idézi: Bedy 1936, 8., kiadja: Levárdy 1970, 90., 27. j. A falra később az élelmezési főtsízt ajtót vágatott, mely zavarta a szentmiséket, lásd erre: GyEL, GyKML, Th 8./1727., Levárdy 1970, 89.

²² Bedy 1936, 6. Bedy Ráth Károlyra hivatkozva azt írja, hogy leégett a székesegyház, de a szerzőnél (Ráth 1859, 4.) ez nem olvasható. A középkori tornyok nyomai a XVIII. században is láthatók voltak. (Levárdy 1970, 84., 4. j.)

²³ Az sajnos nem dönthető el, hogy az ábrázolásokon látható támpillérek megegyeznek-e azokkal az alapfalakkal, melyek az 1969-es feltárás során váltak ismertté. (Kozák–Uzsoki 1970, 127–132.)

²⁴ Gecsényi 2003, 43., idézi: Székely 2006, 170., 8. jegyzet.

²⁵ Egy szó kiszakadva, kiegészítve a másolatból.

²⁶ Egy szó kiszakadva.

²⁷ Egy szó kiszakadva.

²⁸ Három-négy szó kiszakadva.

²⁹ A szó sorközi beszúrás, alatta kihúzza: ‘iustissim’.

³⁰ Utána kihúzza: ‘octo’.

³¹ Kihúzza, majd a kihúzás pontozott aláhúzással érvénytelenítve.

IRODALOM

ANTAL Beatrix

- 2005 Az esztergomi főegyházmegye állapota Kollonich Lipót érseksége kezdetén, 1695. (Kánoni kivizsgálási jegyzőkönyve alapján). In: Egyháztörténeti Szemle 6. 48–61.

BOYLE, Leonard, O.P.

- 1972 A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings. (Subsidia Mediaevalia 1) Toronto

CVH I/6

- 2010 Documenta Consistorialia Pontificia de Regno Hungariae (1426–1605)/, közreadja Tusor Péter – Nemes Gábor, Budapest–Róma, 2010 (Collectanea Vaticana Hungariae I/6) (megjelenés alatt)

FINK, Karl August

- 1951 Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände und ihre Erforschung. Rom

FOKCIŃSKI, Hieronim

- 1980 Le relazioni concistoriali nel Cinquecento. In: Archivum Historiae Pontificiae 18. 211–261.
- 1994 Propozycje konsystorialne w XVI. wieku (Omówienie. Teksty polskie). (Studia ecclesiastica 18, Historica 11, Fontium textus 2) Rym

FRAKNÓI Vilmos

- 1895 A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest
- 1899 Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest
- 1903 Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal. III. A mohácsi vésztől Magyarországnak a török járom alóli fölszabadításáig. Budapest

FRIEDENSBURG, Walther von

- 1898 Informativprocesse über deutsche Kirchen in vortridentinischer Zeit. In: Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 1. 165–203.

GALLA Ferenc

- 1942 A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. A magyar katolikus megújulás korának püspökei. In: Levéltári Közlemények 20-23. (1942–1945) 163–186.

GECSÉNYI Lajos

- 2003 Győr város telek- és házösszeírásai 1564–1602. Az eredeti szöveget átírta, a bevezetőt írta - -. (Városi Levéltári Füzetek 7.) Győr

HC III.

Hierarchia Catholica Medii Aevi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series. Coll., dig., ed. per Conradum EUBEL. Editio altera. Monasterii, 1914.

JEDIN, Hubert

- 1936 Die Reform des bischöflichen Informativprocess auf dem Konzil von Trient. In: Archiv für katholisches Kirchenrecht 116. 389–413.

KOZÁK Károly – Uzsoki András

1970 A győri székesegyház feltárása (1969). Arrabona 12. 111–159.

LEVÁRDY Ferenc

1970 A középkori győri székesegyház pusztulása és első barokk átépítése. Arrabona 12. 83–109.

MOLNÁR Antal

2001a A kalocsai érsekség a 17. században a püspöki processzusok tanúvallomásainak tükrében. In: Ezredforduló — századforduló — hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére. Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba. 149–163.

2001b Adatok a váci püspökség török kori történetéhez. Egyháztörténeti Szemle 2/2. 57–86.

2001c Adalékok a csanádi püspökség 17. századi történetéhez. (A püspöki processzusok tanúvallomása az egyházmegyeről). Magyar Egyháztörténeti Vázlatok — Regnum 131-2. 77–96.

2002a A váradi püspökség a püspöki processzusok tanúvallomásainak tükrében. Levéltári Szemle 51. 23–40.

2002b Az egri püspökség 17. századi történetéhez. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok — Regnum. 14/1–4. 77–96.

NbD 1585(1584)–1590, II/2

Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken 1585(1584)–1590. Zweite abteilung. Zweite hälfte: Antonio Puteo in Prag 1587–1589. Ed.: Joseph Schweitzer. (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 14) Padernborn 1912.

NYIKUS Norbert

2006 A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvének tükrében, 1777. Egyháztörténeti Szemle 7. 110–125.

PÁSZTOR Lajos

1942 A Vatikáni Levéltár. Levéltári Közlemények 20–23. (1942–1945) 100–129.

1970 Guida delle fonti per la storia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia, (Collectanea Archivi Vaticani 2) Città del Vaticano

1973 Le cedole concistoriali. In: Archivum Historiae Pontificiae 11. 209–268.

RÁTH Károly

1859 A Győr vármegyei hódoltságról. Magyar Történelmi Társ. 7. 3–123.

SZÉKELY Zoltán

2004 Nicolo Angielini 1566-os rajza Győr váráról és Miksa császár táboráról. Arrabona 42/2. 167–182.

2006 Kép és valóság. Törökkori metszetes várábrázolások és forrásai Győr példáján. XVI. század. Arrabona 44/2. 131–174.

TUSOR Péter

1999 Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. In: Eszterházy Károly Emlékkönyv. Szerk.: Kovács Béla. Eger, 23–42.

- 2003 Pázmány Péter processus inquisitionis az Aldobrandini hercegek frascati levéltárában. Egyháztörténeti Szemle 4. 3–21.
- 2004 A barokk pápaság. Budapest
- 2006 Az egyházi javadalmak betöltése Magyarországon a XV–XVI. században. A magyar királyi „főkegyúri jog”. In: Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Füzes Ádám és Legeza László. Budapest, 357–378.
- VANYÓ Tihamér
- 1936 Jadin, Louis: Proëces d’information pour la nomination des évêques et abbés des Pays-Bas, de Liège et de Franche-Comté d’après les archives de la Congrégation Consistoriale, I. (1564–1637), II. (1637–1709), III. (1713–1794); d’après les archives de la Datarie 1631–1775.; des évêques de Belgique d’après les archives de la Congrégation Consistoriale 1802–1848. (Bulletin de l’Institut Historique Belge de Rome 1928: 5–263.; 1929: 5–321. 1931: 3–345., 347–389., 391–462. l.) Rec. Századok 70. 445–450.
- WODKA, Josef
- 1938 Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie. (Publikationen des ehemaligen Österreichischen Historischen Instituts in Rom 4) Innsbruck–Lepizig

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- Arch. Concist. – Archivio Concistoriale
 ASV – Archivio Segreto Vaticano
 Cth – Cimeliotheca
 GyEL – Egyházmegyei Levéltár, Győr
 GyKML – A győri káptalan magánlevéltára
 GyKHL – A győri káptalan hiteleshelyi levéltára
 Th – Theca

Gábor Nemes

CONTRIBUTIONS TO THE DESTRUCTION OF THE MIEVEAL CATHEDRAL OF GYŐR

Since our knowledge about the medieval Cathedral of Győr is very limited, data to be gained from new sources may cast more light to the details. Such a new group of sources is the so called *proposition consistorialis* to be found in the Consistory Archives of the Vatican Archives. These documents are the extracts of the records of evidences given on the condition of the diocese and the aptitude of the candidate at the time of the assignment of a new bishop and which were presented to the consistory by the proposing cardinal. The five surviving propositions from the period of 1573-1600 suggest that the cathedral was destroyed by fire in 1585 so the masses had to be held in the choir. The relics and the liturgical treasures were kept in the Héderváry Chapel which was spared by the fire. Although the cathedral had a bell-tower which survived the 1585 fire, it was destroyed by a canon-shot during the siege of the Győr castle by the Ottoman army in 1594.

BEITRAG ZUM VERFALL DES GYŐRER LIEBFRAUENDOMS IM MITTELALTER

Da wir sehr wenig über den Zustand der Győrer (Raaber) Liebfrauendoms im Mittelalter wissen, können aus bisher unbekannten Quellen stammende Daten neue Details beleuchten. Eine solche neue Quelle sind die im Konsistorial-Archiv des Vatikans zu findenden *Propositio consistorialis*, welche Auszüge der Protokolle über die bei der Ernennung zum Bischof erfolgten Zeugenaussagen hinsichtlich des Zustandes der Diözese und der Eignung des Anwärters sind, und welche von dem die Ernennung einbringenden Kardinal auf dem Konsistorium vorgelesen wurden. Den aus den Jahren 1573 -1600 erhalten gebliebenen fünf Propositionen kann entnommen werden, dass der Dom im Jahre 1585 abgebrannt war, und die heiligen Messen somit im Chor zelebriert wurden. Die Reliquien und die liturgischen Schätze bewahrte man in der Héderváry-Kapelle auf, die vom Feuer verschont geblieben war. Der Liebfrauendom verfügte über einen Glockenturm, der zwar die 1585-er Feuerbrunst überlebte, während der Belagerung Győrs durch die Türken jedoch von einer Kanone getroffen und somit vernichtet wurde.